

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14018996>

Kayumova Dilnoza Patxulla qizi

Annotatsiya

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning asosiy maqsadi yosh avlodni istiqbol mafkurasi asosida sog'lom, har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida tarbiyalash va maktab ta'limiga tayyorlashdan iboratdir. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning asosiy [vazifalari bolalarni jismoniy](#), aqliy va ma'naviy jihatdan rivojlantirishdan, ularning tug'ma layoqati, qiziqishi, ehtiyoji va imkoniyatlarini hisobga olgan holda, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida muntazam ta'lim olishga (maktabga) tayyorlashdan iboratdir.

Kalit so'zlar

maktabgacha tarbiya, matematik tasavvur, maktabgacha yoshdagi bola, maktabgacha ta'lim tashkiloti

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni rivojlanish va maktabga tayyorlash jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarning bajarilishi ushbu "Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablari" orqali nazorat qilinadi.

Davlat talablariga maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga beriladigan ta'lim-tarbiya mazmunining asosiy yo'nalishlari hamda ularning maktabga tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal talablar belgilab berilgan bo'lib, u davlat hujjati sifatida e'tirof etiladi.

Davlat talaba ko'rsatkichlarini belgilashda davlat va jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning jismoniy sog'lomligi, qobiliyati, ehtiyoji va imkoniyatlari, ya'ni bola shaxsining ustivorligidan kelib chiqilgan.

Ta'lim-tarbiya mazmunining asosiy yo'nalishlarida bolalarni jismoniy rivojlantirishga katta ahamiyat berilgan.

Bolalarni jismoniy rivojlanishi.

Bolalarni maktabga tayyorlashni belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biri ularning jismoniy jihatdan rivojlanganlik darajasidir. Bolalar o'z yoshlariga mos

boʻlgan harakatli, shu jumladan milliy oʻyinlar nomlarini, qoidalarini bilishi va ularda faol ishtirok eta olishi, yugurish va sakrash, yoshiga mos holda belgilangan meʼyorlarni bajarishi, chaqqon harakat qilish, chiniqtirish mashqlarini bajarish kabilarga oʻrgatish maktabgacha taʼlim yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishini taʼminlovchi taʼlim-tarbiya mazmunining asosini tashkil etadi. Bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasiga qoʻyiladigan minimal talablar.

Jismoniy rivojlanganlik darajasi:

-mustaqil holda jismoniy mashqlar bajara olish;

-buyruqqa (start) asosanib yugurish;

-xoda ustida oʻtirib oldinga siljish;

-narvon yordamida tepaga chiqish va pastga tushish;

-5 soniya davomida arqonga osilib turish;

-argʻimchoq uchish;

-cheklangan sath va chiziq boʻylab yurish;

-qiya qoʻyilgan taxta ustidan yurib oʻtish;

-bir oyoqda “qaldirgʻoch” boʻlib turish;

-oyoq uchlari bilan buyumlarni qisib koʻtarish, pastga tushirish va bir joydan boshqa joyga koʻchirish;

-joyda turib 15-20 marta sakrash;

-70 sm uzunlikka sakrash;

-30 sm balandlikdagi toʻsiqdan sakrab oʻtish;

-toʻxtamasdan 2-3 daqiqa davomida yugurish;

-100 m masofani toʻxtamasdan yugurib oʻtish;

-10 m masofani emaklab oʻtish;

-safda toʻgʻri turish va safni buzmasdan yurish;

-saflanish va qayta saflana olish;

-musiqa ohangiga mos holda harakat qilish;

-koptokni irgʻitish va ilib olish;

-ilon [izi shaklida yurish](#);

-toʻp-toʻp boʻlib, aylana boʻylab yurish;

-chiniqtirish mashqlarini bajarish;

-xalq oʻyinlari –“Kim chaqqon”, “Oq terakmi-koʻk terak”, “Avvalakam”,

“Chittigul” kabi harakatli oʻyinlarda ishtirok eta olishdan iboratdir.

1991 yilda “Oʻzbekiston maktabgacha tarbiya kontseptsiyasi” qabul qilindi. Maktabgacha taʼlimning tarkibi va mazmunini qayta kontseptsiyasi yangicha fikrlash, oʻzbek xalqining milliy anʼanalari, qadriyatlarini, xalq ijodiyotining oʻziga xosligi, tilda oʻz aksini topuvchi tafakkur xususiyatlari, xalq pedagogikasining

ulkan tajribasi, milliy o`z-o`zini anglash masalasi alohida o`rin egallaydi. "Maktabgacha tarbiya kontseptsiyasida" jismoniy tarbiya, gigiyena va salomatlikka alohida e`tibor berilgan.

Mehnat va ijodiy faoliyatga qodir, ijtimoiy vazifalarni to`laqonli bajaruvchi ham jismonan, ham ma`nan kishinigina sog`lom deyish mumkin. Tarbiyachi maktabgacha yoshidagi bolalar jamoasida bo`lib, ta`lim va tarbiya dasturini egallaydi, xilma-xil o`yin, o`quv va mehnat faoliyatini amalga oshiradi. "Salomatlik" tushunchasining tarkibiy qismi bo`lgan jismoniy va ruhiy beshikastlik bolaning o`shish va rivojlanishining me`yorida ketishini nazarda tutadi. Bolalarning gigiyenik va jismoniy sog`lomliklari ko`p jihatdan sog`liqni saqlash va xalq ta`limi tizimlarining hamkorlikdagi ishlariga bog`liq bo`ladi.

Bolalar jismoniy rivojlanishining o`ziga xos xususiyatlari.

Bolalarni rivojlanish yosh xususiyatlarini o`rganishga yosh davrlariga katta e`tibor karatish lozim. Bolalarni yosh davrlariga bo`lishda bir qancha olimlar ilmiy-tadqiqotlar olib borganlar. L.S. Vagotskiy, L.I. Bojovich, D.B. El`konin, A.A. Lyublinskaya, A.V. Petrovskiy o`zbek psixolog olimlaridan M. Vohidov, E. G`oziev, S.A. Axundjanova, M.Sh. Rasulova, R.I. Sunnatova va boshqalar yosh davrlarini turli yosh bosqichlariga yaratish bo`yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borganlar. Shularga asoslangan holda yosh davrlarini quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin:

- go`daklik davri-tug`ilgandan 1 yosh gacha;
- ilk bolalik davri - 1 yosh dan 3 yosh gacha;
- maktabgacha davr - 3 yosh dan 7 yosh gacha;
- kichik maktab yoshi davri - 7 yosh dan 11 yosh gacha;
- o`rta maktab yoshidagi bolalar -11 yoshdan 14 yoshgacha;
- katta maktab yoshidagi bolalar - 15 yoshdan 18 yoshgacha.

Bolani ruhiy va jismoniy rivojlanishida go`daklikdan - maktabgacha bo`lgan davri eng muhim davr bo`lib hisoblanadi.

Bola hayotining dastlabki 7 yili barcha organ va tizimlarning intensiv rivojlanishi bilan harakterlanadi. Bola naslga xos biologik xususiyatlar, jumladan, asosiy asab jarayonlarining tipologik xususiyatlari (kuch, muvozanatlilik va harakatchanlik) bilan ham tug`iladi.

Biroq xususiyatlar farq jismoniy va ruhiy rivojlanishlarning asosini tashkil etadi, bola hayotining birinchi oylaridagi belgilovchi omil esa tashqi muhit va bola tarbiyasi hisoblanadi.

Shuning uchun bola hayotining ilk kunlaridan boshlab shunday shart-sharoit yaratish kerakki, bolaning tetik, ijobiy emotsional holati, jismoniy va ruhiy to`laqonli rivojlanishi ta`minlansin.

Bolalar bo'yining o'sishi va vaznining ortishi bilan bir vaqtda ko'krak qafasi aylanasi ham o'zgarishlar sodir bo'ladi, hayotining 4-yilida u 0,5-1 sm, 5-6 yoshda 2-2,5 sm ga ortadi. Ko'krak qafasi aylanasi kattaligi bolaning miqtiligiga, uning jismoniy rivojiga bog'liq bo'ladi.

Bola o'sar ekan, gavda proporsiyasi ham o'zgaradi. Masalan, hayotining 7-yilida oyoqlarining uzunliga yangi turilgan bolalarnikiga qaraganda uch hissadan, qo'llari - 21/2 xissadan ko'proq ortadi, tana esa 2 xissa uzayadi. Bu yoshda asosan bola organizmining suyaklar to'qimasi strukturasi shakllanishi tugaydi. Umurtka pog'onasining bo'yin, ko'krak va bel bo'limlarida fiziologik kiyshaymalar paydo bo'lishi hayotining 1-yilidan boshlanadi va 6-7 yoshgacha davom etadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolaning skeleti ma'lum darajada tog'ay to'qimalaridan iborat bo'ladi, shu sababli uning shakli noqulay ta'sirotlar (tananing noqulay vaziyatda bo'lishi, uzoq vaqt tik turish, o'tirish, o'rinning, mebelning noqulay bo'lishi) oqibatida osongina o'zgaradi. Ana shu xususiyatlar hisobga olinmasa va bola to'g'ri jismoniy tarbiya qilinmasa, uning qomatida o'zgarishlar paydo bo'ladi (bu qon aylanishi funksiyasiga, nafasga yomoq ta'sir qiladi), suyaklar noto'g'ri o'sadi.

Hayotining 1-yilidan boshlab va maktabgacha tarbiya yoshidagi davr mobaynida oyoq, kafti gumbazi shakllanadi, uning to'g'ri shakllanishi uchun [esa tegishli mashqlar qilish](#), faqat poshnali poyabzal kiyish kerak. Maktabgacha tarbiya yoshida bo'g'implarning bog'lam apparati ancha harakatchan bo'lib qoladi, bunga muskullar, bog'lamlar va paylarning kattalarnikiga qaraganda elastik bo'lishi sabab bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi kichik bolalarda yozuvchi muskullar etarli rivojlanmagan va ancha nimjon bo'ladi, shu sababli bola ko'pincha noqulay vaziyatda turadi - boshini tushiradi, elkalarini qisadi, bukchayadi, ko'kragini ichiga tortadi, 5 yoshga borib muskulatura, xususan oyoqlar muskulaturasi ancha rivojlanadi. Muskullar baquvvat bo'lib qoladi, ularning mehnat qobiliyati ortadi. Maktabgacha ta'lim yoshida bronx-o'pka apparati sifat jihatidan tez o'sadi va takomillashadi. Nafas tezligi minutiga 26-22 tagacha kamayadi, nafas olish, chuqurroq nafas chiqarish esa davomliroq bo'lib qoladi. Shu yoshdagi bolalarda qon aylanishi organlarida anchagina anatomik va funksional o'zgarishlar paydo bo'ladi: yurak massasi ortadi, shu tufayli yurak qisqarishlari kuchi va yurak chidamliligi oshadi. Yurak qisqarishlari soni minutiga 85 dan 95 atrofida. Arterial bosim yosh katta bo'lishi bilan deyarli o'zgarmaydi: 3-4 yoshda 95/59 mm simob ustunida, 5-6 yoshda 95/58 mm simob ustunida, 7 yoshda 97/58 mm simob ustunida bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim yoshida markaziy asab tizimi morfologik va funktsional jihatdan rivojlanishda davom etadi. Ikkinchi signal tizimi tez takomillashadi, uning yordamida soʻzga shartli reflekslar paydo boʻladi.

Shartli reflekslar tez paydo boʻladi, biroq birdan mustaxkamlanmaydi va malakalar bolada dastlab barkaror boʻlmaydi, osonlik bilan yoʻqoladi. Bosh miya poʻstlogʻida qoʻzgʻolish va tormozlanish jarayonlari osonlik bilan tarqaladi, shu sababli bolalarning diqqati bekaror boʻlib turadi, javob reaksiyalari emotsional tabiatga ega boʻladi va ular tez charchab qoladilar. Shu sababli, maʼlum harakat malakalari paydo boʻlishi uchun taʼsirotlarni tez-tez takrorlab turish kerak. Bolalarda harakatlarning rivojlanishiga maʼlum tartibda jismoniy mashqlar bilan shu gʻullanish yordam beradi. Bu yoshda yugurish, yurish, sakrash, narsa uloqtirish takomillashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.X.Toxtaxodjaevaning umumiy tahriri ostida. Pedagogika darslik.T.: O'zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
2. Qodirova F.R, Toshpo'latova SH.Q, Kayumova N.M., Agzamova M.N. "Maktabgacha pedagogika" T.: Tafakkur, T- 2019. Darslik.
3. D.R. Babaeva. "Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi" T.: "Barkamol avlod fayz" 2018 y. Darslik.
4. Takomillashtirilgan "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi, T- 2022 y.
5. Мирзиёев Ш.М. ^онун устуворлиги - инсон манфаатларини таъминлаш тараккиёти ва халк фаровонлигининг гарови. "Ўзбекистан"
6. Азизова Зироат. "CONSEPTUAL FUNDAMENTALS OF PREPARING CHILDREN FOR SOCIAL PROTECHION" Yosh tadqiqotchi Jurnal 1 (5) 404-410, 2022